

DOLÇA TORMO I BALLESTER

Biblioteca de Catalunya
dtormo@hotmail.com

FRANCIS JAMMES, EL NOBLE PATRIARCA GASCO

Association Francis Jammes
7 Avenue Francis Jammes
64300 Orthez, France
0559691124
<http://www.francis-jammes.com/>

Forma part de la xarxa de «Maisons des Illustres». Posa a disposició dels estudiosos 4000 cartes, una col·lecció de retalls de premsa des de 1895 mantinguda al dia sobre Francis Jammes. Iconografia en imatges digitals, 3000 ítems. Fons musicals, 200 melodies musicades sobre lletra de Francis Jammes.

Es fan visites guiades de grups, durada 45 minuts. S'hi pot arribar amb cotxe, amb tren o amb avió des de Pau o Biarritz. Es recomana incloure a l'excursió una visita al Châteaux de Gaston Febus.

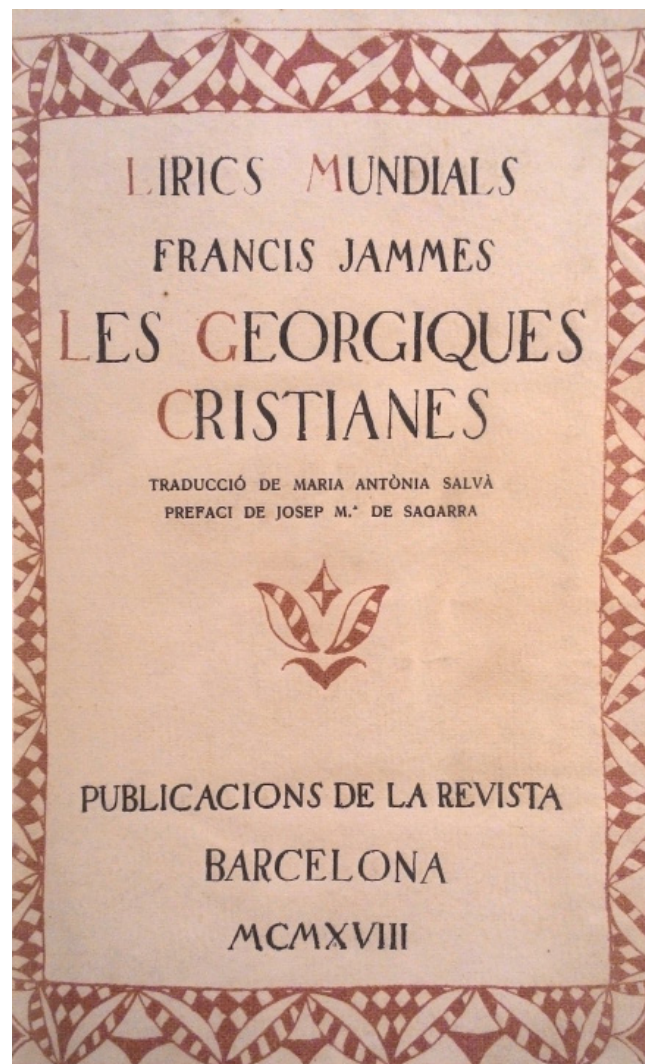
Francis Jammes a Orthez el 1917. Association Francis Jammes

Francis Jammes va ser un poeta, novel·lista, dramaturg i crític francès, recordat com «Le Cygne d'Orthez». Va passar la major part de la seva vida en els territoris sota administració francesa del Bearn i Iparralde. Aquests llocs, caracteritzats per la seva ancestral cultura basca, van ser la principal font d'inspiració del nostre autor, l'obra del qual destacà sempre pel seu lirisme melangiós en lloar la vida rural i els costums d'una gent fortament marcada per la naturalesa exuberant que l'envoltava. Els poemes de Jammes esdevenen sovint manifestacions d'aquella ànima col·lectiva fosa amb la fauna i la flora de la terra, i expressen la profunda religiositat d'un escriptor que en els darrers anys de la seva vida va derivar aquella primera devoció franciscana cap a la més estricta ortodòxia catòlica impregnada d'ideologia política conservadora.

D'origen nobiliari provençal per part de mare (descendent dels nobles de de Chateau Neuf de Miravail), el pare d'aquest escriptor era un gascò de soca-rel, funcionari de l'administració centralista gal·la, en qui s'agermanaven paradoxalment el rigorisme hugonot dels seus avantpassats amb el sensualisme d'un país que no havia deixat mai de ser catòlic. Amb aquest rerefons benestant, Francis Jammes fou un home agombolat per les dones de casa: primer la mare, i després esposa i filles. Totes elles –sense comptar l'al·licient afegit dels indrets idíl·lics que l'envoltaven– van permetre a l'autor desplegar una activitat plenament dedicada a la literatura que Jammes compaginava amb sortides habituals a punta d'alba per anar a caçar guatilles o amb la cura dels jardins de les cases de què la família disposava. Es tractava de vells casalots pirinencs (*chaumières*) on normalment l'escriptor, a més dels amics i veïns de la contrada, reunia periòdicament altres artistes importants que se sentien atrets pel ressò creixent de la seva obra. I és que Jammes, sense abandonar mai el seu raconet de món, va arribar a obtenir els guardons més prestigiosos; entre ells, el 1917, el *Gran Prix de Littérature de l'Académie Française* amb tota la projecció internacional que un èxit a París podia significar per a un escriptor de províncies mai del tot preocupat per fer-se un nom a la capital francesa. No debades, per haver vist autenticitat en el seu recolliment, autors com Thomas Mann, Marcel Proust o Rainer Maria Rilke s'afanyaren a homenatjar-lo.

Francis Jammes al seu despatx, Maison Chrestia, a Orthez, el 1900. Association Francis Jammes

Edició en català de *Les Géorgiques chrétiennes*

No obstant això, res feia pressentir en el Jammes adolescent la seva futura carrera en el camp de les lletres: mal estudiant a l'escola, les esperances frustrades del pare per veure'l reeixir en la mateixa esfera professional en què ell mateix havia sobresortit van sumir el jove en un estat d'incertesa i perplexitat vitals que es va agreujar com a conseqüència d'un seguit de fracassos amorosos dels quals només es rescabalaria amb la dedicació autodidacta a l'estudi de les ciències naturals i de l'etnografia complementades amb l'afició voraç per la lectura de les obres dels grans autors clàssics. L'afició per recollir llegendes, balades i cançons populars del seu país, així com l'interès mostrat des de ben aviat per la figura de Gaston Febus i per d'altres trobadors occitans, fou la guspira que va encendre la seva trajectòria literària, sufragada en els seus inicis per la mare. Els seus primers textos van veure la llum en revistes locals a través d'una sèrie de lliuraments que van concitar l'atenció immediata de noms com els de Gide, Baudelaire, Mallarmé, Claudel, Anna de Noailles, Mauriac, Colette o Gourmont, els mateixos que li havien d'obrir tot seguit les portes del París culte i cosmopolita i que li permeteren publicar a revistes prestigioses com *Le Mercure de France* o *La Revue Blanche*.

Aquest suport va motivar que, malgrat la resistència de Jammes a abandonar el camp, l'escriptor es desplaçés de jove a París, Brussel·les o Anvers per pronunciar conferències en cenacles escollits i també perquè es decidís a viatjar a Algèria amb André Gide, amb l'objectiu de conèixer de primera mà les fonts de l'exotisme orientalitzant tant de voga a Europa d'una cultura secular diferent a la nostra, i ben diversa també a l'experiència imaginària atresorada per un infant extasiat pels records narrats per un oncle mexicà o pel mateix pare durant el seu breu sojorn a la Guaiana francesa. Sud-Amèrica i Àfrica esdevenen paradisos allunyats que el lector de *Pau i Virginia* o d'*Atala* poblarà amb les pròpies idealitzacions de personatges femenins a *Clara d'Ellébeuse*, a *Almaïd d'Etremont*, o a *Pomme d'Anis*.

A banda de l'estilitzada innocència de l'ànima femenina, un dels centres d'interès –enfocat sota una perspectiva més realista– de la literatura de Jammes és el que fa referència a la naturalesa enigmàtica dels animals de pagesia; la mirada profunda, pacient, tendra i alhora precisa de l'escriptor vers els nostres «amics silenciosos» –tant els domèstics, com els de càrrega o de treball al camp– l'impulsava a sentir per als animals una empatia intensa. I la veritat és que Jammes els dedicarà alguns dels seus més bells poemes; de tots els animals, però, el burret és, sense cap dubte, el preferit, aquella espècie de persona no humana de qui l'escriptor confessava no voler-se'n descompartir i es voldria no retrobar-lo al cel –cada espècimen amb el seu nom– on s'imaginava veure'l arribar trescant graciosament i brostejant la deliciosa pastura celestial. Només cal recordar al respecte la popularitat atesa pel poema «J'aime l'âne» recitat de memòria, durant generacions, per milers d'alumnes escolaritzats a França:

J'aime l'âne si doux
marchant le long des houx.
Il a peur des abeilles et bouge ses oreilles.
Il va près des fossés d'un petit pas cassé.
Il réfléchit toujours ses yeux sont de velours.
Il reste à l'étable fatigué, miserable.
Il a tant travaillé que ça vous fait pitié.
L'âne n'a pas eu d'orge
car le maître est trop pauvre.
Il a sucé la corde, puis a dormi dans l'ombre.
Il est l'âne si doux marchant le long des houx ...

I si aquest ha estat l'ase poètic més famós a les aules del país veí, i va ésser el model en què anys després havia d'inspirar-se Juan Ramon Jiménez per al seu *Platero y yo*, cal no oblidar-nos d'un altre equí no menys popular, el de la famosa «Prière», animal apallissat perquè ha caigut carregat sota un carro i no pot alçar-se i sobre el qual es bolquen sentiments de compassió i a la vegada de revolta per tots els pobres de la terra, pels abatuts, malalts i pels abandonats, i que trobem en aquest text musicat més tard per Brassens, qui el convertirà en cançó de protesta a la dècada dels cinquanta del segle XX.

Així doncs, cap a 1880 l'escriptor tenia ja definits els principals trets del que s'ha anomenat «jammisme»: un retorn al classicisme, a la rítmica arcaica dels versets bíblics amb l'ús d'expressions directes i senzilles, reveladores d'una espiritualitat commoguda davant la contemplació de la natura (la serenor dels camps i dels boscos tractats amb un joc impressionista de colors) i el retrat idealitzat de noies encantadores, o de quadres pagesívols del viure atemporal de l'home del camp. En paraules del poeta: «peinture du vrai, louange de Dieu».

Francis Jammes

Francis Jammes amb la seva mare a Eyhartzea, Hasparren el 1931

Amb aquests antecedents estètics no és difícil d'establir concomitàncies i afinitats entre Jammes i Joan Maragall, i més pel fet que el nostre poeta, amb motiu de les seves habituals estades per a cures de salut als Pirineus francesos, va tenir ocasió de freqüentar el mateix cercle d'artistes i escriptors amics del cantor del Bearn. A Pau, hi feien cap la majoria de literats i artistes d'aquella comarca; i amb molts d'ells, Maragall hi va establir relacions que es consolidaren a través d'un ric intercanvi epistolar. Jammes i Maragall compartien una mateixa forma d'espiritualitat abocada a l'exaltació meravellada del món –ho testimonia la traducció d'Hello feta per Maragall. Ambdós sentien tendresa i commiseració pels innocents humiliats, que sovint simbolitzaven en l'ase o la vaca. Igualment, van saber crear figures literàries femenines d'una fina i delicada idealitat no absent, en determinades ocasions, d'un potencial eròtic pertorbador –com l'Haidé maragalliana–, i ambdós s'interessaren per la creació popular, emanada directament de llavis del poble en cançons, relats i llegendes trobadoresques. La cerca d'un llenguatge poètic senzill els va comportar a vegades amargues crítiques, velades en el cas de Maragall, però descarnades i punyents en Jammes, com és el cas de les invectives que Pierre Loti va adreçar-li titllant-ne l'obra poètica no pas de pretesament «senzilla», sinó més aviat de «simplista». Potser també podríem suposar que tots dos compartiren un mateix desig d'anar més enllà en la creació de gèneres literaris, de fondre'n l'essència a fi de poder compondre una obra que fos una *opera summa*, globalitzadora, on es fongués poètica i religiositat a través de la bellesa de la sonoritat. En aquest sentit Jammes va dur a terme les *Géorgiques Chrétiennes*, el 1911, premiades amb el Prix de l'Académie. En aquests versos relata la vida al camp d'una nombrosa família cristiana que és visitada per àngels de galtes vermelles com les pomes d'una bona compota camperola. Finalment, però no menys important, tant Maragall com Jammes van ser caps de famílies nombroses al front de les quals se sentiren com patriarques antics estimats pels de casa i confortablement acompanyats d'amics incondicionals i de fervents admiradors.

Les cases de Francis Jammes constitueixen l'itinerari topogràfic de la seva trajectòria literària. La seva casa nadiua a Tournay està degudament senyalitzada. Més tard es va instal·lar a la Maison Chrestia a Orthez, al Bearn, edifici que recomanem especialment de visitar ja que és la seu de l'Associació Francis Jammes que presideix en l'actualitat un dels descendents de l'escriptor i, a més, és el lloc on l'artista va compondre la major part de la seva obra. D'aquí provenen peces primerenques tan significatives com *De l'Angélu de l'aube à l'Angélu du soir*, on ja es detecta amb la dolcesa casolana com a rerefons, «La maison serait pleine de roses et de guêpes. / On y entendait, l'après-midi sonner les vêpres», l'afecte incommovible de l'escriptor vers els seus estimats animals. I al record d'amables sojorns a la Casa Chrestia es refereixen també molts dels amics de Jammes, entre ells, Charles Guérin, qui després d'una visita li endreça en una carta aquests versos:

Ô Jammes, ta maison ressemble à ton visage.
Une barbe de lierre y grimpe; un cedre ombrage
de ses large rameaux les pentes de ton toit
et comme lui ton coeur est sombre, fier et droit.

Jammes va viure a la Maison Chrestia des de l'any 1897, primer amb la mare, i més tard amb qui va ésser la seva esposa, Geneviève Goedorp, la jove corresponsal i admiradora de l'escriptor. La casa és bastida en el més pur estil basc i es conserva intacta amb tots els seus detalls arquitectònics.

Casa nadiua a Tournay

Maison Chrestia, a Orthez, el 1900. Association Francis Jammes

Maison Chrestia, a Orthez, el 2008. Association Francis Jammes

Interiors de la Maison Chrestia, a Orthez. Association Francis Jammes

Per motius econòmics i també a causa del creixent nombre de fills, la família es va veure obligada a abandonar la Maison Chrestia i a traslladar-se a un nou domicili: la Maison Eyhartzea a Hasparren, País Basc (Iparralde), que avui acull un centre cultural públic.

Maison Eyhartzea a Hasparren, País Basc (Iparralde)

Ja abans de la Primera Guerra, Jammes va patir profundes decepcions com la ruptura, el 1910, per raons ideològiques, amb el seu gran amic André Gide, i al qual, dolgut per la seva deriva política, li va dedicar una amarga crítica a *La Brebis égarée*. Encetat el conflicte bèl·lic, Jammes no solament no va deixar d'escriure, sinó que es va accentuar en ell el compromís i la denúncia davant la misèria i l'horror que el pas de la Gran Guerra escampava tant en el front com en la rereguarda de la població civil. *Feuilles dans le vent*, *Cinq prière pour le temps de guerre*, *Le Rosaire du Soleil* i *Monsieur le curé d'Ozeron* ocupen, aquells anys, el vessant creatiu d'un escriptor que compaginava la pràctica del seu ofici amb la militància social i l'organització eficaç d'hospitals de campanya per a ferits de guerra, serveis pels quals Jammes va rebre el 1922, i també va rebutjar, el guardó de l'Ordre de la Légion d'Honneur.

A partir de 1928 l'escriptor gairebé ja no es va allunyar d'Iparralde, si no és per visitar les seves filles o per assistir a l'enterrament de la mare, morta als noranta-tres anys; a aquella època pertanyen *L'Antigdyde* o *De tout temps à jamais*. No obstant això, l'any 1938 encara va reunir suficients forces per desplaçar-se a París i visitar l'Exposició Internacional, on va pronunciar la que seria la seva darrera conferència multitudinària en presència dels seus amics Paul Claudel i François Mauriac.

Malgrat haver publicat una obra extensa al llarg de la seva vida, i a pesar d'ésser considerat un escriptor de prestigi, els beneficis econòmics que li va reportar el seu ofici d'escriptor van ésser sempre minsos i això explica que, fins als seus darrers moments, Jammes hagués de subsistir escrivint per a revistes locals. I amb la paraula «Orthez» als llavis, com rememorant en un sol mot el temps i el lloc més feliços del seu pas per aquesta vida, s'acomiadava el poeta d'ella per ésser enterrat al cementiri d'Hasparren, on encara avui reposen les seves despulles. Va morir el mateix dia en què la seva filla petita prenia el vel de monja.

Reprement l'epitafi que el mateix Francis Jammes havia dedicat a la mort d'un amic seu, podem dir que al Bearn, des de la mort del poeta, la primavera ja no ha lluit mai de la mateixa manera i ha deixat de renéixer anyalment tota sencera.

Obra

Six Sonnets, Orthez, Dumesnil, Typographie J. Goude, 1891.

Un Jour, París, Mercure de France, 1895.

La Naissance du poète, Brussel·les, Le Coq Rouge, 1897.

Le Jammisme (manifeste), 1897.

De l'Angélus de l'aube à l'Angélus du soir, París, Mercure de France, 1898.

Ma fille Bernadette, París, Mercure de France, 1910.

Géorgiques Chrétiennes, París, Mercure de France, 1911-1912.

Le Bon Dieu chez les enfants, París, Plon-Nourrit, 1921.

Les Robinsons Basques, París, Mercure de France, 1925.

Trente-six femmes, psychologie féminine, París, Mercure de France, 1926.

Basses-Pyrénées, histoires naturelles et poétiques, París, Émile-Paul, 1926.

Le Rêve franciscain, París, Crès, 1927.

Les nuits qui me chantent, Paris, Flammarion, 1928.

De tout temps à jamais, Paris, Gallimard, 1936.

Le Pèlerin de Lourdes, Paris, Gallimard, 1936.

Le Patriarce et son troupeau (Memoires), Paris, Mercure de France, 1949.

Oeuvres completes, Paris, Slatkine Reprints, 2013.